

## NÁRODNÍ VÝBORY V NAŠÍ NOVÉ SOCIALISTICKÉ ÚSTAVĚ

dr. Karol Ondris, kandidát právních věd  
vědecký pracovník Ústavu práva ČSAV

Jednou ze základních myšlenek, která prolíná celou ústavu, je myšlenka o rozhodujícím významu stále rostoucí účasti pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu. Tato myšlenka, konkretizovaná v celé řadě ustanovení ústavy, je vyjádřením podstaty našeho socialistického státu a naší socialistické demokracie.

Ústava, utvrzující vítězství socialismu v naší vlasti, zakotvuje úspěchy, kterých náš lid pod vedením strany dosáhl v uplynulých patnácti letech svou obětavou prací a nadšením. Tuto skutečnost zdůrazňuje již úvodní *Prohlášení*, v němž se píše:

„Za těchto patnáct let, co se stal hospodářem své země, dovedl náš pracující lid, který se zbavil pout cizáckého panství a poté i kapitalistického vykořisťování, dosáhnout svou prací a společným cílevědomým úsilím ve všech oblastech lidské činnosti takových úspěchů, jaké byly za kapitalismu nemyslitelné. Přednosti socialistického zřízení se projeví i u nás naprosto jasně a přesvědčivě.“

Socialismus je a může být pouze dílem rukou pracujících vedených stranou, stejně jako komunismus, jehož vybudování je cílem našeho snažení. Ústava nejenže tento cíl naznačuje a stává se tak programem další práce všeho našeho lidu, ale k dosažení tohoto cíle zakotvuje nejdůležitější předpoklady.

Ústava zakotvuje především ekonomický základ moci pracujících — socialistickou hospodářskou soustavu, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování a v níž jsou výrobní prostředky zespolečenštěny a veškeré národní hospodářství je plánovitě řízeno (čl. 7).

Ústava dále utvrzuje vedoucí úlohu Komunistické strany Československa ve společnosti i ve státě (čl. 4). Ve vedoucí roli strany je jediná záruka skutečně socialistického obsahu činnosti všech orgánů i organizací v naší společnosti, záruka socialistické demokracie v jejím skutečném socialistickém obsahu — ve smyslu vlády lidu.

Naše země je nerozbornou součástí světové socialistické soustavy v čele se Sovětským svazem. V naší příslušnosti k táboru míru a socialismu — utvrzené čl. 1 odst. 3 — je záruka dalšího úspěšného vývoje naší společnosti po cestě vytyčené před pracující stranou. V pevném spojení se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi je i záruka naší bezpečnosti před pokusy impe-

rialistických zemí mocí, silou zvrátit naši cestu ke komunismu, v němž je záruka míru a moci pracujících.

Charakteristika třídní struktury našeho státu — jako státu založeného na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence v čele s dělnickou třídou (čl. 1 odst. 1) vyjadřuje skutečnost, že

... diktatura proletariátu je přímo ve stát organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, že je lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu.“

(Referát soudruha A. Novotného na XI. sjezdu KSČ, Nová mysl, zvláštní číslo — červen 1958 str. 42.)

Idea moci pracujících, jejich stále rostoucí a prohlubující se účasti na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu nachází své konkrétní vyjádření především v těch člancích ústavy, které jsou věnovány politické organizaci naší společnosti. Především je to čl. 2, který utvrzuje skutečnost, že veškerá moc v naší republice patří pracujícímu lidu. Pracující lid vykonává státní moc zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědny. Od těchto zastupitelských sborů — Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů — je odvozena pravomoc ostatních orgánů státu.

Dále je to čl. 5 — o dobrovolných společenských organizacích pracujících, ve které se sdružují pracující k rozvíjení společné činnosti, k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a k uskutečňování svých práv.

Ustanovení věnovaná zastupitelským sborům a dobrovolným společenským organizacím pracujících vyjadřují i vývojovou tendenci naší společnosti a státu, tendenci ve směru stále větší účasti pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu. Rozvíjení a prohlubování naší socialistické demokracie jde totiž v podstatě dvěma směry. Jednak prostřednictvím a pomocí národních výborů a jednak prostřednictvím a pomocí dobrovolných společenských organizací pracujících.

Přibližování správy státu masám prostřednictvím společenských organizací pracujících vyjadřuje ústava v čl. 5, který mezi jiným obsahuje ustanovení o směru, způsobu, jakým toto přibližování jde, jak se pracující účastní správy státu jejich prostřednictvím:

„... na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů.“

U národních výborů je tato tendence obsažena v jejich charakteristice jako nejširší organizace pracujících (čl. 86).

Obě tyto hlavní cesty stále většího splývání státu s masami pracujících velice úzce souvisí. Národní výbory a dobrovolné společenské organizace pracujících navzájem úzce spolupracují. Základem této spolupráce je vedle jednoty jejich třídní podstaty jednota cílů a úkolů při budování vyspělé, všestranně se rozvíjející socialistické společnosti.

Ústava přímo ukládá národním výborům pracovat v těsné součinnosti s ostatními organizacemi pracujícího lidu, opírat se o jejich spolupráci a pomáhat jim plnit jejich úkoly (čl. 87 odst. 2). Stejně tak společenské organizace pomáhají národním výborům plnit jejich úkoly při výchově pracujících (čl. 16 odst. 3) apod., zejména však při zabezpečování a plnění plánu rozvoje národního hospodářství a státního rozpočtu (čl. 13 odst. 1).

Národní výbory jsou, jak konstatovalo usnesení ÚV KSČ z ledna 1960, v současné době hlavním článkem rozvíjení naší socialistické demokracie. Zdůrazňující význam národních výborů, přijala strana řadu opatření k přestavbě národních výborů v souladu s úkoly, které musí plnit v etapě všestranně se rozvíjející socialistické společnosti. Smyslem těchto opatření naší strany je dále přiblížit správu státu masám, zvýšit jejich účast na správě celospolečenských a místních zájmů a dále upevnit a prohloubit jednotu těchto zájmů.

Zvýšit účast pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu bylo i smyslem přestavby našeho územního zřízení, o němž pojednává návrh ústavy v čl. 17 odst. 1:

„Územní organizace Československé republiky je uspořádána se zřetelem k hospodářským, politickým, sociálním a kulturním potřebám celé společnosti tak, aby všestranně napomáhala jejímu dalšímu rozvoji a zajišťovala co nejširší účast pracujících na správě státu a na řízení hospodářské a kulturní výstavby.“

Nová územní organizace napomáhá zvýšení účasti pracujících na správě státu předně tím, že přibližuje řízení hospodářství, výroby, zařízení apod. národním výborům a tím i pracujícím masám, jež jsou sjednocovány národními výbory. Rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a zvýšení jejich úlohy v hospodářské a kulturní výstavbě, která umožnila právě nová územní organizace, bude např. znamenat, že počet pracovníků v podnicích a zařízeních MNV a MěNV stoupne z 11 % na 25 % a u ONV z 34 % na 56 %, zatímco u KNV se sníží z 54,5 % na 19 %. Řečeno jinými slovy — řízení řady úseků národního hospodářství, především těch, které jsou bezprostředně svou činností spjaty s uspokojováním denních potřeb pracujících, se přiblíží národním výborům, a to především těm jejich článkům, které jsou se životem pracujících, s problémy výroby a obcí co nejužěji spojeny.

Přestavbou územní organizace se změnil — a dále bude měnit — charakter jednotlivých článků našeho územního zřízení, především krajů a i okresů. — Perspektivně, vzhledem ke slučování obcí, bude se měnit i charakter nejnižšího článku — obcí. Změna charakteru jednotlivých článků územního zřízení nemůže nemít hluboký vliv i na činnost národních výborů, které jsou místními orgány státní moci a správy na svém území, jehož správu uskutečňují za co nejširší účasti pracujících.

Územní organizaci odpovídá i soustava národních výborů. Podle čl. 91 jsou národní výbory krajské, okresní a v obcích místní a městské. V hlavním městě

Praze je Národní výbor hlavního města Prahy, který má postavení krajského národního výboru. V pražských obvodech jsou obvodní národní výbory.

Městské národní výbory jsou dvojího druhu: 1. Městské národní výbory v Bratislavě, v Brně, v Ostravě a v Plzni mají postavení okresních národních výborů. V obvodech těchto měst působí obvodní národní výbory. 2. Městské národní výbory ve městech, které jsou sídly krajů, okresů a v ostatních velkých obcích městského charakteru, které určí krajský národní výbor. Tyto městské národní výbory jsou postaveny na roveň místním národním výborům.

Nové úkoly národních výborů v podmínkách dovršení socialistické výstavby si vyžádaly i přestavbu národních výborů ve směru dalšího prohloubení demokratického centralismu. Zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů předpokládá a vyžaduje ještě širší účast pracujících na jejich činnosti. Nové a vyšší úkoly mohou s úspěchem plnit národní výbory jen tehdy, budou-li ještě více využívat aktivity a iniciativy pracujících.

Ve vzájemných vztazích jednotlivých článků státního mechanismu znamená demokratický centralismus, jeho prohlubování — rozvoj a využití iniciativy a samostatnosti národních výborů na základě jejich zvýšené pravomoci a odpovědnosti za současného uplatnění tvůrčí iniciativy a aktivní účasti pracujících. Znamená současně i posílení ústředního řízení národních výborů. Ústava proto utvrzuje řízení a kontrolu činnosti národních výborů vládou (čl. 68). Hlavním nástrojem řízení je státní plán rozvoje národního hospodářství a rozpočet.

Plnění plánu a rozpočtu je osou činnosti národních výborů. Již v tom je jeden z důležitých prostředků většího a širšího zapojení pracujících na správě v národních výborech. Vždyť otázky rozvoje obce apod. jsou toho druhu, že vzbuzují veliký zájem mezi občany. Národní výbory v souladu se státním plánem rozvoje národního hospodářství a na jeho základě stanoví plán rozvoje svého územního obvodu. K zabezpečení plánu disponují potřebnými materiálními prostředky a využívají jich jako odpovědní hospodáři (čl. 90). Ústava tak posiluje postavení národních výborů jako orgánů řídicích plánovitý rozvoj svých obvodů.

Ve vnitřní výstavbě národních výborů znamená rozvinutí demokratického centralismu hlavně zvýšení úlohy volených orgánů národních výborů — pléna, rady a komise a v neposlední řadě i posílení postavení volených zástupců pracujících — poslanců. Znamená zvýšení účasti pracujících přímo v rozhodování národních výborů (např. v komisích), což samo o sobě zvyšuje zájem občanů o práci v národním výboru a posiluje spojení národního výboru s občany. Znamená zvýšení účasti pracujících na práci národních výborů ve všech jiných formách, jak jim to ukládá ústava:

„Národní výbory vyvíjejí veškerou svou činnost za stálé a činné účasti pracujících svých obvodů a široce je zapojují do správy státu. Využívají ve své práci jejich zkušeností a učí se z nich.“ (Čl. 87 odst. 1.)

Organizaci a výstavbu národních výborů uvádí ústava do souladu s novými podmínkami jejich práce, jak vyplývají z dosaženého stupně rozvoje výrobních sil a socialistických výrobních vztahů. Tyto nové podmínky umožňují a vyžadují dále zvýšit a prohloubit účast pracujících na řízení hospodářské a kulturní výstavby a na správě státu. Národním výborům připadá v tomto směru velmi významná úloha, jak již bylo řečeno, a to i z hlediska perspektiv jejich vývoje. Národní výbory, jak řekl soudruh Antonín Novotný, budou v rozvoji socialistické a později komunistické společnosti důležitým a možno říci hlavním organizačním činitelem společnosti. Jsou předobrazem, zárodkem příští komunistické samosprávy a školou této samosprávy pro nejširší masy pracujících.

Národní výbory jsou povolány sehrát v tomto směru významnou úlohu již svým charakterem, neboť spojují v sobě povahu státního orgánu a současně široké společenské organizace. Návrh ústavy vyjadřuje tuto spojitost v čl. 86 odst. 1, jenž zní:

„Národní výbory — nejširší organizace pracujících — jsou orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích.“

Národní výbory jsou orgány státní moci a správy v místech proto, že jsou skutečnými hospodáři na svém území, tj. obsahem jejich práce je řízení, správa takřka všech stránek života politického, hospodářského, kulturního apod. Výrazně to ukazuje podíl hospodářství řízeného národními výbory na celostátním rozpočtu, v němž představuje v souhrnném vyjádření zhruba 33 miliard, tj. 32 %. Tento podíl národních výborů přitom stále roste.

Autorita a vliv národních výborů nespočívá a nemůže spočívat jen na jejich oprávněních. Jejich povaha orgánů státní moci a správy je nerozlučně spjata s povahou národních výborů jako nejširší organizace pracujících. Jinak řečeno — jsou orgány státní moci a správy především proto, že jsou orgány mas samotných, o jejich podporu a pomoc se opírají ve své každodenní práci.

Povaha národních výborů jako nejširší organizace pracujících vyplývá z jejich třídní podstaty. Národní výbory jsou orgány svazku dělnické třídy s rolnictvem a inteligencí, svazku vedeného dělnickou třídou a jejím předvojem — stranou. Prostřednictvím národních výborů uskutečňuje dělnická třída státní vedení společnosti po jedné velmi důležité linii. Uskutečňujíce toto vedení společnosti, zapojuje do práce v národních výborech stále širší a širší masy pracujících, podřizuje je svému vlivu a v praktické práci a účasti na správě státu převychovává sebe i masy v duchu socialismu.

Třídní podstata národních výborů, jejich charakter nejmasovější organizace pracujících je určující též pro výstavbu národních výborů a jejich organizaci, způsob práce atd. Výstavba národních výborů, jejich organizace atd. jsou podřízeny úkolu přiblížit správu státu a řízení hospodářské a kulturní výstavby masám pracujících, ulehčit jim maximálně tuto účast v různých formách.

Formy účasti pracujících na práci národních výborů jsou velmi různorodé, bohaté, tak jako je bohatý náš život a jak je nevyčerpatelná iniciativa a aktivita pracujících. Již dnes představují poslanci spolu s aktivem občanů, kteří se účastní práce národních výborů, sílu více než 600 000 obětavých pracovníků. Opatření naší strany povedou k dalšímu zvýšení účasti pracujících na práci národních výborů, ať již v jejich komisích nebo v řadě jiných forem jako jsou např. uliční výbory, výbory žen, osadní výbory atd., které se svou činností velice úzce přimykají k národním výborům. Další rozvoj naší společnosti směrem ke komunismu rozhodně přinese i jiné, nové formy této účasti.

Ústava ve stejném článku (tj. 86) obsahuje důležité ustanovení, že národní výbory jsou orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích. V ústavě je tak vyjádřena jednota usnášení a provádění přijatých usnesení, tj. zdůrazňuje se charakter národních výborů jako pracujících institucí. Tak se naplňuje požadavek usnesení ÚV KSČ z dubna 1960, aby národní výbory:

„... za maximální účasti občanů nejen rozhodovaly v plénech, radách a komisích o všech důležitých otázkách, ale prostřednictvím rad, komisí a poslanců národních výborů zároveň organizovaly provádění všech úkolů a neustále zdokonalovaly činnost všech orgánů a organizací, které řídí.“

Zdůrazňuje se tak význam kolektivních orgánů národních výborů, tj. pléna, rady a komisí, a význam pracujících na jejich činnosti.

Zvláště výrazně se charakter národních výborů jako pracujících instituce projevuje v novém postavení a úkolech komisí národních výborů, které ústava charakterizuje jako iniciativní, kontrolní a výkonné orgány národního výboru pro jednotlivé odvětví nebo úseky jeho činnosti (čl. 95 odst. 3). Komise volí přitom národní výbor ze svých členů a dalších občanů, tj. jejich prostřednictvím se vedle poslanců i občané účastní přímo rozhodování.

Nelze pochopitelně ve stručnosti vyčerpat vše to nové, co ústava a usnesení ÚV KSČ z dubna 1960 v otázce národních výborů přináší. Avšak i z toho, co bylo řečeno, vyplývá dosti jasně a názorně, jak vše toto nové dále rozvíjí a prohlubuje účast pracujících na řízení našeho státu, naší socialistické společnosti, jak dále otvírá dveře ještě plnějšímu rozvoji iniciativy a aktivity pracujících při přechodu do nové etapy našeho vývoje. Vše toto charakterizuje naši novou socialistickou ústavu jako ústavu rozvinuté socialistické demokracie.